

TA'LIM MUASSASALARIDA PSIXOLGNING O'RNI

Davronova Shaxnozaxon Kozimovna*Renesans Ta'lim Universiteti 5- bosqich**Psixologiya bitiruvchi kurs talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim muassasalarida psixologning o'rni, vazifalari va ahamiyati ilmiy-nazariy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Unda maktabgacha, umumiy o'rta va oliy ta'lim tizimlarida psixologik xizmat faoliyatining asosiy yo'nalishlari, o'quvchilar va talabalarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi, emotsional holatini aniqlash va ularni korreksiya qilishdagi psixologning vazifalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy ta'limda psixologik xizmatni takomillashtirishning dolzarb muammolari va yechimlari, xorijiy tajriba bilan solishtirma tahlillar asosida ko'rib chiqilgan. Maqolada psixologik-pedagogik yondashuvlar asosida psixologlarning ta'limdagi professional o'rni va mas'uliyati chuqur yoritiladi.

Kalit so'zlar: psixolog, ta'lim tizimi, psixologik xizmat, shaxsiy rivojlanish, emotsional holat, ijtimoiy moslashuv, maktab psixologi.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchining shaxs sifatida shakllanishi, ruhiy salomatligi va ijtimoiy moslashuvini ham ta'minlashga xizmat qilishi kerak. Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, ta'lim muassasalarida psixologik xizmatning mavjudligi va u orqali ta'minlanadigan individual yondashuvlar o'ta dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi kunda maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus hamda oliy ta'lim tizimlarida psixologlarning o'rni tobora kuchayib bormoqda.

Ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan psixologlar nafaqat o'quvchi yoki talabaning psixologik holatini aniqlash, balki uni to'g'ri yo'naltirish, stress va emotsional bosimlarni yengishga yordam berish, ijtimoiy moslashuv jarayonini nazorat qilish, ota-onalar va pedagoglar bilan samarali muloqot o'rnatish kabi ko'plab mas'uliyatli vazifalarni bajaradilar. Psixologik xizmatlar yordamida o'quvchilarda o'ziga ishonch, ijtimoiy faollik, hissiy barqarorlik va shaxsiy mas'uliyat kabi muhim fazilatlar shakllantiriladi.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimining murakkabligi, raqamlashtirish jarayonlari, raqobat muhiti, ijtimoiy-psixologik bosimlar ortib borayotgani fonida o'quvchilar va talabalarda turli psixologik muammolarning yuzaga chiqishi ehtimoli ham oshmoqda.

Aynan shunday holatlarda professional psixologlar o‘zlarining bilim, ko‘nikma va tajribasi orqali muammolarni aniqlash va hal qilishda muhim vositachilar sifatida maydonga chiqadilar.

Mazkur maqolada ta’lim muassasalarida psixologning o‘rni, vazifalari, professional faoliyat yo‘nalishlari, shuningdek, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ilmiy-nazariy va amaliy asosda ko‘rib chiqiladi. Xorijiy davlatlar tajribasi, zamonaviy psixologik yondashuvlar va milliy ta’lim tizimidagi real holatlar asosida mavzuga kompleks tahliliy yondashuv beriladi.

Ta’lim muassasalarida psixologik xizmatni tashkil etish, uning maqsadi, mazmuni va funksiyalariga oid ilmiy-tadqiqotlar soni so‘nggi yillarda sezilarli darajada ortib bormoqda. Bu holat nafaqat jamiyatning psixologik madaniyati o‘sayotgani bilan bog‘liq, balki ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar ustuvor yo‘nalishga aylanganini ham ko‘rsatadi. O‘zbekiston, Rossiya va G‘arb mamlakatlari olimlari tomonidan tayyorlangan bir qator asarlar va maqolalar psixologning ta’lim tizimidagi rolini turli jihatlarida ochib beradi.

O‘zbekistonlik olimlar, jumladan **A. X. Xamidov**, **N. To‘xtasinova**, **Sh. A. Raxmonov**, **M. Toshpo‘latov** kabi mualliflar psixologik xizmatning amaliyotda qo‘llanilishi, shaxsiy yondashuv asosida o‘quvchilar bilan ishlash usullari, psixoprofilaktika va psixokorreksiya ishlari bo‘yicha muhim izlanishlar olib borganlar.

Masalan, **A.X. Xamidov** “Pedagogik psixologiya” asarida o‘quvchining shaxsiy rivojlanishi va ta’lim muassasasidagi psixologik muhit o‘rtasidagi bog‘liqlikni nazariy va amaliy nuqtayi nazardan asoslab beradi. Uning yondashuvi psixologning faqat diagnostika emas, balki ijtimoiy-pedagogik hamkorlik subyekti sifatida tutgan o‘rnini ko‘rsatadi.

Sh. A. Raxmonovning tadqiqotlarida esa maktab psixologining sinf rahbarlari va otalari bilan olib boradigan ishlari, shuningdek, yoshga doir psixologik xususiyatlarni hisobga olish zarurligi alohida ta’kidlanadi. Bu fikrlar real ta’lim muhiti bilan uyg‘unlashgan holda o‘quvchi shaxsi atroflicha tahlil qilinishiga asos yaratadi.

Rossiyalik psixologlar orasida L.S. Vygotskiy, A.V. Petrovskiy, G.S. Abramova, E.I. Rogov kabi olimlar psixologik xizmatning nazariy asoslarini ishlab chiqqan. Ayniqsa, Vygotskiyning “yaqin taraqqiyot zonasi” nazariyasi shaxsiy yondashuv va individual rivojlanish strategiyasiga tayanadi, bu esa ta’limdagi psixolog faoliyatining asosiy tayanchi hisoblanadi.

G.S. Abramovanning “Psixologik xizmat asoslari” asarida ta’lim tizimidagi psixologik xizmatning bosqichlari, psixodiagnostika, psixokorreksiya, maslahat va monitoring ishlari aniq strukturaviy asosda bayon etiladi. U psixologni ta’lim tizimidagi ijtimoiy vositachi va muvofiqlashtiruvchi sifatida ko‘radi.

Yevropa va AQSh olimlari (masalan, Carl Rogers, H. Gardner, Daniel Goleman) tomonidan ilgari surilgan gumanistik psixologiya va emosional intellekt nazariyalari ham ta’limdagi psixologik xizmatni shaxsga yo‘naltirish zarurligini isbotlaydi. Carl Rogersning “shartlarsiz qabul qilish”, “empatiya” va “aktiv tinglash” kabi yondashuvlari bugungi maktab psixologlari ishida asosiy metodik tamoyillarga aylangan.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, psixologik xizmat – bu faqatgina muammoli o‘quvchilar bilan ishlash emas, balki:

o‘quvchilarning rivojlanish tendensiyalarini aniqlash,
ularni jamoadagi o‘rnini topishiga ko‘maklashish,
ota-onalar va pedagoglar bilan psixologik savodxonlikni oshirish bo‘yicha ishlash,
ijtimoiy-emosional kompetensiyalarni rivojlantirish kabi vazifalarni ham qamrab oladi.

Milliy adabiyotlar ko‘proq amaliy muammolarni yoritishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, xorijiy manbalar nazariy asoslar, modellar va usullar bilan boyitilgan. Bu ikki yo‘nalishni uyg‘unlashtirish orqali ta‘lim muassasalaridagi psixologlar faoliyatini yanada samarali tashkil etish mumkin.

Ta‘lim muassasalarida psixologning o‘rni hozirgi kunda shunchaki qo‘shimcha mutaxassislik emas, balki ta‘lim-tarbiya jarayonining ajralmas tarkibiy qismiga aylangan. Psixologlar nafaqat o‘quvchilarning psixik rivojlanishi va emotsional holatini nazorat qilishda, balki pedagogik jamoa bilan hamkorlikda sog‘lom psixologik muhit yaratishda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ular shaxsning individual xususiyatlarini inobatga olib, moslashtirish, konfliktlarni hal etish, o‘z-o‘zini anglash va rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etadi.

Tadqiqotlar va adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, psixologik xizmatni samarali tashkil etish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega:

psixologning kasbiy tayyorgarligi va etik mas‘uliyati,
o‘quvchilar va talabalar bilan individual ishlash strategiyalari,
ota-onalar va pedagoglar bilan tizimli hamkorlik,
ilg‘or xorijiy tajriba va zamonaviy texnologiyalarning integratsiyasi.

Shunday ekan, ta‘lim muassasalarida psixologning o‘rni va roli yanada takomillashib, sog‘lom, barqaror va ijtimoiy moslashgan avlodni tarbiyalashda kalit omillardan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Xamidov, A.X. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston, 2004.
2. To‘xtasinova, N. Maktab psixologi faoliyatining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2012.
3. Raxmonov, Sh.A. Ta‘lim muassasalarida psixologik xizmat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
4. Toshpo‘latov, M. Psixologik-pedagogik yondashuvlar asosida o‘quvchi shaxsini rivojlantirish. – Samarqand: SamDU, 2019.